

Environmentálna výchova na základných školách

Situácia v oblasti environmentálnej výchovy a vzdelávania na Slovensku nie je uspokojivá, napriek tomu, že boli prijaté viaceré dokumenty, napríklad *Stratégia environmentálnej výchovy a vzdelávania obyvateľstva na školách všetkých stupňov, Konceptia environmentálnej výchovy a vzdelávania na všetkých stupňoch škôl a Akčný plán vzdelávania k trvalo udržateľnému rozvoju*. Environmentálna výchova sa nerozvíja systematicky a koordinovane. Za najmenej priaznivú možno považovať situáciu v oblasti základného školstva. Tu environmentálna výchova často prebieha na báze dobrovoľnosti a zanietenia pedagogických pracovníkov. Na základných školách zväčša absentuje samostatný predmet a environmentálna výchova sa chápe ako organická súčasť celého komplexu výchovy a vzdelávania. Environmentálne vedomosti žiaci získavajú predovšetkým v prírodovedne orientovaných predmetoch, ako je biológia, zemepis, chémia, fyzika, ale aj v rámci etickej, občianskej a náboženskej výchovy. Z hodnotenia situácie vyplynula potreba intenzívnejšie sa venovať danej problematike a hľadať spôsoby na zlepšenie súčasného stavu.

Ústav krajinej ekológie SAV v spolupráci so Základnou školou v Suchej nad Parnou, Základnou školou Alexandra Dubčeka v Bratislave, Centrom voľného času v Bratislave-Starom Meste a Katedrou UNESCO v Banskej Štiavnici sa podujali problémy environmentálnej výchovy riešiť formou realizácie projektu APVV-LPP-034-06 s názvom *Festival krajiny*. Projekt bol zameraný na inováciu obsahu, metód a foriem práce so žiakmi, predovšetkým na

základných a stredných školách. Jeho hlavným cieľom bolo zábavnou formou priblížiť žiakom i širokej verejnosti koncepciu udržateľného rozvoja. Projekt je príkladom využitia moderných učebných pomôcok vo formálnej a neformálnej environmentálnej výchove – metodických usmernení a multimediálneho výučbového programu.

Zo swot-analýzy učebných osnov predmetov prírodopis, zemepis, dejepis, chémia, fyzika, etická výchova, občianska výchova a náboženská výchova na II. stupni základných škôl vyplynulo, že téma krajiny, jej zložiek, prvkov, využitia a ochrany je súčasťou vzdelávania v rámci všetkých spomínaných predmetov. Avšak neexistuje systematický pohľad na krajinu, a predovšetkým problematika udržateľného rozvoja sa preberá veľmi okrajovo. Jej zaradenie a podrobnosť v rámci výučby často závisí od subjektívneho prístupu učiteľa. Z analýzy vyplynuli aj ďalšie poznatky:

- niektoré témy sa opakujú vo viacerých predmetoch,
- niektoré témy úplne absentujú, alebo sú definované veľmi všeobecne,
- niektoré témy sú neaktuálne a nezrozumiteľné,
- niektorým témam nie je venovaný dostatočný počet hodín,
- preferujú sa globálne problémy pred regionálnymi a lokálnymi,
- chýba celostný pohľad na problematiku udržateľného rozvoja,
- slabšie sú zastúpené témy zamerané na skúmanie vzťahov a procesov prebiehajúcich v krajine, rovnako aj sociálne témy, ako hodnotové orientácie, životné hodnoty, environmentálne vedomie a pod.,

- odborné termíny sa nepoužívajú jednotne.

Problémom pri výučbe environmentálnych tém ostáva aj naďalej preferencia didaktických metód zameraných na verbálne získavanie poznatkov pred tvorivými prístupmi. Nedoriešené je využívanie názorných učebných pomôcok a stále ich je nedostatok.

Zo swot-analýzy vyplynula potreba aktualizovať osnovy, doplniť ich najnovšími poznatkami z výskumu krajiny a zabezpečiť vzdelávanie žiakov z aspektu princípov a kritérií udržateľného rozvoja.

Keďže cieľom environmentálnej výchovy je formovať a rozvíjať ekologické a environmentálne vedomie žiakov a pripraviť ich na aktívnu ochranu a tvorbu životného prostredia, výučbu treba zamerať na väčší kontakt s prírodou, na konkrétnu ochranu a využitie krajiny, vyšpecifikovanie reálnych problémov životného prostredia a konkrétne návrhy ich riešenia nielen na nadregionálnej úrovni, ale klásť dôraz na regionálnu, a predovšetkým miestnu úroveň. Je dôležité, aby metodické usmernenia obsiahli ucelený pohľad na krajinu ako systém vzájomne pôsobiacich prvkov a zložiek, ktoré sú schopné prostredníctvom ich úžitkových vlastností uspokojovať potreby človeka v nej. Aby environmentálne témy, definované v súčasných osnovách, neboli minimalizované, prípadne vypustené, ale naopak, organicky prepojené a doplnené o najnovšie vedecké poznatky. Učebné osnovy navrhujeme doplniť o nasledujúce kľúčové témy:

- **Krajina** – objasniť základné definície a spôsoby vnímania krajiny, základné charakteristiky typov krajiny a regiónov, krajina ako zdroj a potenciál rozvoja živých organizmov vrátane človeka.
- **Krajina ako geosystém** – vysvetliť štruktúru krajiny, vzťahy a procesy, ktoré v nej prebiehajú.

Žiaci Základnej školy v Suchej nad Parnou. Foto: M. Moyzeová

- **Človek tvorca, užívateľ aj ničiteľ krajiny** – vysvetliť priebeh zmien krajiny štruktúry, kultúrohistorické zdroje, zhodnotiť pozitívne aktivity človeka, ochranu prírody a prírodných zdrojov, zhodnotiť negatívne dôsledky ľudskej činnosti a globálne environmentálne zmeny, definovať kvalitu životného prostredia, špecifikovať regionálne environmentálne problémy.
- **Udržateľný rozvoj** – uviesť základné dokumenty a definovať koncepciu udržateľného rozvoja a nástroje jej implementácie – ekologizáciu technológií, ekonomických a legislatívnych nástrojov, ekologizáciu priestorovej organizácie krajiny a ekologické vedomie.
- **Sociálne a hodnotové faktory a krajina** – vysvetliť interakcie človeka a prírody, vplyv kultúr, hodnotové orientácie a životný štýl.

Metodické usmernenia environmentálnej výchovy v oblasti udržateľného rozvoja pre základ-

né školy pomôžu pedagogickým pracovníkom ľahšie sa orientovať v danej problematike. Boli súčasne scenárom multimediálneho výučbového programu, ktorý integrovaným spôsobom (textom, obrazom a zvukom) približuje krajinu, jej zložky a prvky, krajinné typy, javy a procesy v nej a simuluje rôzne scenáre rozvoja krajiny. Umožňuje žiakom názornou formou pochopiť krajinu ako životné prostredie a pomôže redukovať encyklopedické chápanie učiva a pasívne sledovanie výkladu učiteľa. Takto sa môžu oboznamovať s javmi a situáciami prebiehajúcimi v prírode a prostredníctvom počítačových animácií spoznávať deje, ktoré sú často z časového alebo iného hľadiska nedostupné. Zo školských lavíc navštívia blízke, ale i vzdialené časti Slovenska, spoznajú živočíchy a rastliny, s ktorými sa v každodennom živote nestretávajú, alebo si ich existenciu nevedomujú. Tento audiovizuálny program je príspevkom k skvalitneniu a zjednodušeniu praktickej prípravy žiakov na vyučovanie. Predošlé bifľovanie odborných

výrazov nahradí pochopenie ich významu. Podporí znižovanie objemu učiva s dôrazom na širšie súvislosti a transfer poznatkov do príbuzných vyučovacích predmetov, ako je zemepis, občianska a etická výchova a pod. Dnes majú mnohé základné školy špičkové technické vybavenie, preto je využitie tohto multimediálneho výučbového programu veľmi perspektívne a mnohostranné, napríklad aj v Centrách voľného času.

V súčasnosti sa do škôl dostávajú nové vzdelávacie programy, učebnice a učebné pomôcky, pripravujú sa zmeny vo financovaní, riadení, ale aj v prístupe k školskej výchove. Nakoľko prebiehajúca reforma školstva nevytvára dostatočný priestor na odbornú a verejnú diskusiu, pedagogickí pracovníci vítajú akúkoľvek pomoc. Organizovanie ukázkových hodín by mohlo byť jednou z foriem takejto pomoci. Naučili by sa používať metodické usmernenia a multimediálny program. Rovnako aj tvorivé dielne pre širokú verejnosť by mohli prístupnou formou priblížiť problematiku udržateľného rozvoja. Stanovené ciele vychádzajú zo záverov Smolenickej výzvy IV, ktoré apelujú na koncepčné riešenie výchovy k udržateľnému rozvoju, koordináciu vo výchovno-vzdelávacom procese, na zvyšovanie informovanosti a propagovanie koncepcie udržateľného rozvoja a efektívne prepojenie vedeckých pracovísk s praxou.

Príspevok je výsledkom riešenia projektu APVV na Podporu ľudského potenciálu a popularizáciu vedy LPP-0346-06 s názvom Festival krajiny.

RNDr. Milena Moyzeová, PhD.,
Ústav krajiny ekológie SAV, Štefánikova 3, P. O. Box 254, 814 99 Bratislava

milena.moyzeova@savba.sk